

ИЗВЕШТАЈ ЗА ПРОЦЕНКА НА КОРУПЦИЈАТА

НИВО НА КОРУПЦИЈА

ИЗВЕШТАЈ ЗА ПРОЦЕНКА НА КОРУПЦИЈАТА: НИВО НА КОРУПЦИЈА

Издавач:

Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС)

За издавачот:

Александар Кржаловски, прв извршен директор
Гонце Јаковлеска, извршен директор

Автори:

Емина Нурединоска, Јасмина Ристовска, Наташа Иваноска

Дизајн:

БороГрафика - Скопје

Мислењата што се изразени овде им припаѓаат на авторите и не ги одразуваат ставовите на Македонскиот центар за меѓународна соработка.

Сите права се задржани. Репродуцирањето, копирањето, трансмисијата или преводот на кој било дел од оваа публикација може да се изврши единствено со претходна дозвола на издавачите, заради цитирање во анализа на книгата и под услови изложени во продолжението.

Авторското право на оваа публикација е заштитено, но публикацијата може да се репродуцира на кој било начин без наплата за едукативни намени. За копирањето во други услови, за употреба во други публикации или пак за превод или адаптација, треба да се обезбеди претходна дозвола од издавачите.

Во електронска форма публикацијата е достапна на www.mcms.mk и www.seldi.net

Оваа публикација е подготвена со финансиска помош од Европската Унија. Содржината на публикацијата е единствена одговорност на авторите и во никој случај не може да се смета дека е одраз на ставовите на Европската Унија.

СОДРЖИНА

ПРЕДГОВОР	5
ВОВЕД	7
МЕТОДОЛОГИЈА	9
● Индекси на корупција	10
НИВО НА КОРУПЦИЈА	13
● Корупцијата како општествен проблем	13
● Фактори што влијаат врз распространетоста на корупцијата	14
ИСКУСТВО СО КОРУПЦИЈАТА	17
● Пресуди поврзани со корупција	17
● Коруптивен притисок и вклученост во корупција	19
СТАВОВИ КОН КОРУПЦИЈАТА	25
● Прифатливост	25
● Подложност	27
● Практична ефикасност на корупцијата	30
ПЕРЦЕПЦИЈА ЗА КОРУПЦИЈАТА: ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА	31
● Веројатност за коруптивен притисок	31
РАСПРОСТРАНЕТОСТ НА КОРУПЦИЈАТА (по професии)	33
● Корупција во државните институции (ранливи сектори)	37
ИЗВОДЛИВОСТ НА ЈАВНИТЕ ПОЛИТИКИ ЗА БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈАТА	41
ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	45

ПРЕДГОВОР

Извештајот за процена на корупцијата претставува преглед на состојбата и динамиката на корупцијата во Република Северна Македонија. Основата на овој извештај е Системот за следење на корупцијата (ССК) развиен од Центарот за изучување на демократијата (ЦИД) од Бугарија. ССК се заснова на различни извори на информации и ги комбинира квантитативните и квалитативните методи за следење и процена на корупцијата. Обединетите нации (ОН) го имаат признаено ССК како систем со најдобри практики за следење на корупцијата на национално ниво и е во согласност со пристапот за виктимизација на ОН за мерење на нивото на административна корупција.

Во овој извештај содржан е основниот сегмент на ССК, односно анализирани се податоците од анкетата со населението за перцепцијата и искуството со корупцијата, и за одредени прашања споредувани со секундарни податоци. Со ваквата анализа се дава одговор за нивото на корупција во Северна Македонија. Преку седум индекси е презентирано актуелното искуство на граѓаните со корупцијата, за нивните ставови за корупцијата и за перцепциите за корупцијата. Во извештајот може да се најде одговор за повеќе прашања како што се: кои фактори влијаат на корупцијата, колкав е коруптивниот притисок, вклученоста во корупција, како и степенот на

отпор кон корупција од страна на граѓаните. Потоа содржани се податоци за свесноста на јавноста за корупцијата и за прифатливост и подложност на корупција. На крај во извештајот се дава и преглед на перцепцијата на граѓаните за распространетоста на корупцијата по сектори и професии, како и на перспективите и можностите за намалување и сузбивање на корупцијата.

Фокусот на извештајот е само на нивото на корупција, без посебен осврт на политиките за антикорупција, институционалните практики и спроведувањето на законите, улогата на судството во справувањето со корупцијата, влијанието на ефектите од коруптивните дела врз развојот на економијата и сл.

Извештајот е подготвен од страна на Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС) како дел од проектот „Граѓанско општество за добро владеење и антикорупција во Југоисточна Европа: Градење на капацитети за мониторинг, застапување и подигање на јавната свест“, поддржан од Европската комисија.

Емина Нурединоска,
раководител на Одделението
за граѓанско општество и демократизација

ВОВЕД

Во рамките на проектот „Граѓанско општество за добро владеење и антикорупција во Југоисточна Европа: Градење на капацитети за мониторинг, застапување и подигање на јавната свест“, МЦМС го објавува „Извештајот за процена на корупцијата во Северна Македонија“. Извештајот е заснован на Системот за следење на корупцијата (ССК) кој за првпат беше спроведен во Северна Македонија во 2001 година во рамките на споредбената анализа на корупцијата во Југоисточна Европа спроведена од страна на мрежата на граѓански организации „Лидерство за развој и интегритет во Југоисточна Европа“ - СЕЛДИ (Southeast Leadership for Development and Integrity - SELDI). Обединетите нации (ОН) го имаат признаено ССК како систем со најдобри практики за следење на корупцијата на национално ниво. Тој е во согласност со пристапот за виктимизација на ОН за мерење на нивото на административна корупција, се заснова на различни извори на информации и ги комбинира квантитативните и квалитативните методи за следење и процена. МЦМС подготви извештај за процена на корупцијата во 2014 г. и во 2016 г., како дел од програмата на УСАИД за антикорупција и во 2018 г. како дел од проектот Следење на работата на ДКСК поддржан од Британска Амбасада.

Целта на овој извештај е врз основа на видувањата и искуството на граѓаните да се прикажат состојбите, динамиката и трендовите со

корупцијата во Северна Македонија, како и перспективата и потенцијалот за нејзино сузбивање.

Наодите од истражувањето укажуваат дека перцепциите за корупцијата останале непроменети споредбено со 2014 г. , 2016 г. и 2018 г. , а нивоата на коруптивен притисок и виктимизација се намалени. Македонската јавност како и во изминатите години останува склона кон прифаќање на корупцијата како општествена норма. Постои влошување во скоро сите анализирани сегменти, освен во тоа дека граѓаните биле помалку изложени на коруптивен притисок, а со тоа и во вклучување во коруптивни активности. Голем број професии се перципирани како висококорумпирани, а корупцијата е широко навлезена во голем број сектори и пред сè во оние кои се клучни за справување со корупцијата. Ова води и кон намален оптимизам дека постои политичка волја и подготвеност на институциите за справување со корупцијата во Северна Македонија.

Во овој извештај прикажан е описот на применетата методологија и е даден детален преглед за искуството, свесноста и перцепцијата на граѓаните за корупцијата, а презентирано е и видувањето за потенцијалот за справување со корупција.

МЕТОДОЛОГИЈА

Извештајот за процена на корупцијата се заснова на методологијата на Системот за следење на корупцијата (ССК), развиена од Центарот за изучување на демократијата (ЦСД) од Бугарија. Во извештајот се анализирани примарни податоци добиени од анкета со полнолетно население. Теренска анкета е направена на репрезентативен примерок (во понатамошниот текст: анкета со населението) од 1.000 испитаници, спроведена од М-Прспект во периодот помеѓу 25 јануари и 6 февруари 2019 година. Популациската рамка на примерокот беше население постаро од 18 години, а критериуми за репрезентативност беа: пол, етничка припадност, возраст, место на живеење и региони. Во рамките на примерокот, 50,3% беа жени, а 49,7% мажи, додека во однос на етничката застапеност, Македонците беа застапени со 68,8%, а Албанците со 22,2%, другите етнички групи беа застапени со 9%. Во однос на местото на живеење, селската популација беше застапена со 37,2%, додека градската со 62,8%.

Слика 1.

Главните индикатори на Системот за следење на корупцијата

Овој систем овозможува динамична споредба на добиените податоци од следењето во различни земји и различни временски периоди во однос на обемот, областите и формите на корупција. Истиот е сочинет од три групи индикатори кои даваат преглед на корупцијата формално групирани во седум индекси (опишани подетално во делот Ниво на корупција).

Индекси на корупција

ССК дава систематски преглед на корупцијата во земјата преку седум индекси кои се направени врз основа на индикаторите за корупција. Седумте индекси се формираат од податоците добиени од истражувањето за перцепција и виктимизација спроведено на возрасна популација и се поделени во три групи:

1. Актуелното искуство со корупцијата кое е сочинето од индексите притисок и вклученост;

2. Ставови за корупцијата кои се анализирани преку индексите свесност, прифаќање и подложност; и
3. Перцепции за корупцијата заснована на индексите веројатност за притисок и распространетост на корупцијата.

Трите групи на индекси ја прикажуваат рамнотежата меѓу корупцијата и антикорупцијата во земјата. Искуството ги поттикнува перцепциите (повисокиот актуелен коруптивен притисок е поврзан со повисоки перцепции за распространетост на корупцијата) и ставовите (вклученоста може да го зголеми прифаќањето), а пак од друга страна ставовите (подложноста) може да го потврдат коруптивното искуство и перцепциите може да ги обликуваат ставовите.

Слика 2.

Меѓусебна поврзаност на индикаторите за корупција

Индексите за корупција во ССК може да имаат вредност од 0 (нема корупција), до 100 (апсолутна корупција). Но, толкувањето на вредноста се разликува во зависност од тоа дали ќе се земе предвид искуството и ставовите или перцепциите. Во индексите за искуство и ставови, секоја вредност над 5 веќе е показател на значаен коруптивен проблем. Во индексите кои ја одразуваат перцепцијата, вредностите повисоки од 50 треба да се сметаат за сериозен коруптивен проблем.

НИВО НА КОРУПЦИЈА

Како што е опишано погоре во делот Методологија, податоците презентирани во овој извештај се примарни и се засновани на наодите од анкета со население.

Корупцијата како општествен проблем

Граѓаните ја рангираа корупцијата како четврт најголем проблем меѓу понудените 11 опции. Како и во претходните години, невработеноста останува најголем проблем за македонските граѓани, а е следена од политичката нестабилност и ниските приходи.

Табела 1:

Северна Македонија: клучни проблеми, 2014 г., 2016 г. 2018 г. и 2019 г. (процент од населението што ги идентификувало соодветните фактори како проблем)

КАТЕГОРИЈА	2019	КАТЕГОРИЈА	2018	КАТЕГОРИЈА	2016	КАТЕГОРИЈА	2014
1. Невработеност	41,2%	Невработеност	47,1%	Невработеност	50,7%	Невработеност	70,4%
2. Ниски приходи	38,5%	Политичка нестабилност	38,6%	Политичка нестабилност	46 %	Сиромаштија	47,8%
3. Политичка нестабилност	34%	Ниски приходи	36,4%	Ниски приходи	39,3%	Ниски приходи	39 %
4. Корупција	29,5%	Сиромаштија	36,2%	Сиромаштија	39,3%	Високи цени	32,4%
5. Сиромаштија	28,3%	Корупција	28,4%	Корупција	30,9%	Корупција	27,8%
6. Загадување	27,7%	Високи цени	25,8%	Високи цени	23,2%	Политичка нестабилност	18,6%
7. Високи цени	23,2%	Криминал	20,5%	Криминал	17,4%	Криминал	12,9%
8. Криминал	20,4%	Загадување на околината	18,6%	Меѓуетнички проблеми	12,3%	Меѓуетнички проблеми	11,3%
9. Здравствена заштита	12,6%	Меѓуетнички проблеми	13,2%	Загадување на околината	9,6%	Здравствена заштита	6,3%
10. Меѓуетнички проблеми	11,3%	Здравствена заштита	10,6%	Здравствена заштита	7,3%	Загадување на околината	4,4%
11. Образование	6,7%	Образование	5,1%	Образование	5,4%	Образование	4,4%

Извор, Систем за следење корупција, 2019

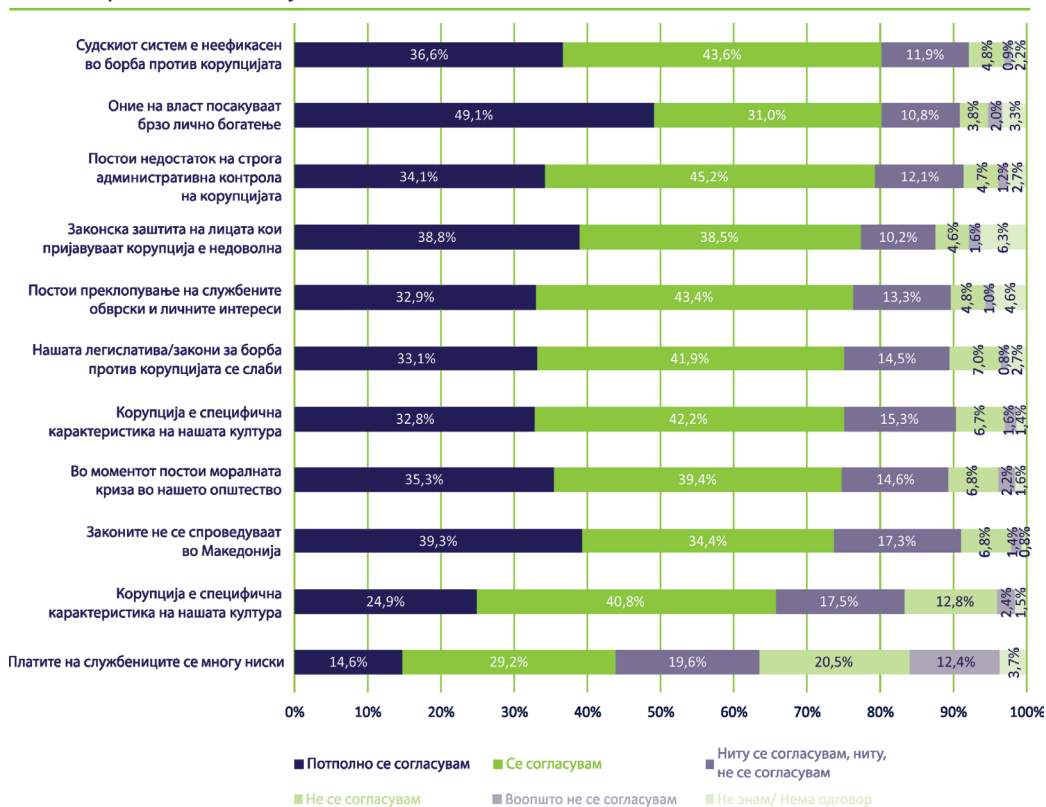
Не се забележуваат значителни разлики во рангирање на проблемите од страна на граѓаните во 2019 во споредба со 2018 г. и во 2016 г. И сега доминираат егзистенцијалните проблеми, како што се невработеноста, ниските приходи и сиромаштијата, а меѓу нив на високо трето место е рангирана политичката нестабилност. Имајќи го ова предвид, очекувано е корупцијата да биде следниот најголем проблем, четвртото место може да води до погрешен заклучок или намалување на видувањето на проблемот ако се согледува изолирано од економската и политичката состојба во државата. За наодите од анкетата од 2019 година, карактеристичен е и порастот на криминалот како виден проблем од граѓаните од 12,9% во 2014 г., на 20,4% во 2019 г. односно на скоро идентично ниво со минатата година. Ако се земе во корелација со корупцијата и се разгледуваат двата проблеми како состојби кои имаат иста позадина и бараат поврзани мерки за нивно сузбивање, се доаѓа до заклучок дека сепак за граѓаните токму борбата против корупцијата и организираниот криминал е на врвот на општествените проблеми.

Фактори што влијаат врз распространетоста на корупцијата

За околу 80% од македонските граѓани неефикасноста на судскиот систем во борбата против корупцијата, желбата за брзо лично богатење на оние кои се на власт и недостатокот на строга административна контрола на корупцијата се водечки фактори за широко распространетата корупција. Мнозинство од граѓаните сметаат дека сите десет фактори (види на слика 3) влијаат врз распространетоста на корупцијата.

Слика 3.

Фактори што влијаат врз распространетоста на корупцијата во Северна Македонија, 2019

Извор: Систем за следење корупција, 2019

Демографски гледано, постои разлика во перцепцијата колку одредени фактори влијаат врз распространетоста на корупцијата во Северна Македонија. Она што е забележително е дека Македонците во повисок број сметаат дека девет од десет фактори (освен тоа дека платите на службениците во јавниот сектор се ниски) влијаат врз распространетоста на корупцијата за разлика од Албанците. Дополнително, симпатизерите на ВМРО-ДПМНЕ во повисок број го делат мислењето дека деветте фактори (освен тоа дека постојат проблеми со корупција, наследени од минатото) повеќе влијаат врз распространетоста на корупција во однос на симпатизерите на СДСМ.

Со тврдењето дека неефикасноста на судскиот систем во борбата против корупцијата е водечкиот фактор за широко распространетата корупција се согласуваат 83,7% од Македонците наспроти 69% од Албанците.

Таквото мислење во поголем број (над 86%) го делат симпатизерите на ВМРО-ДПМНЕ, за разлика од на пример 75,3% од симпатизерите на ДУИ. Интересно за истакнување е што симпатизерите на СДСМ (70,6%) и ДУИ (78,1%) кои го сочинуваат парламентарното мнозинство и се чинители на актуелната влада, во понизок број наспроти мнозинство од симпатизерите на ВМРО-ДПМНЕ (88,3,2%) сметаат дека кон корупцијата придонесува желбата за брзо лично богатење на оние кои се на власт.

ИСКУСТВО СО КОРУПЦИЈАТА

Првата група индикатори кои го одразуваат искуството со корупцијата анализираат три аспекти. Прво, потребно е да се добијат (секундарни) статистички податоци за бројот на пресуди за дела од корупцијата кои потоа би можеле да се споредат со наодите од анкетата со населението, а се однесуваат на коруптивниот притисок и на вклученоста во корупција. Впрочем, коруптивниот притисок и вклученоста во корупција се двата индекси кои даваат целосна слика за актуелното искуство со корупцијата.

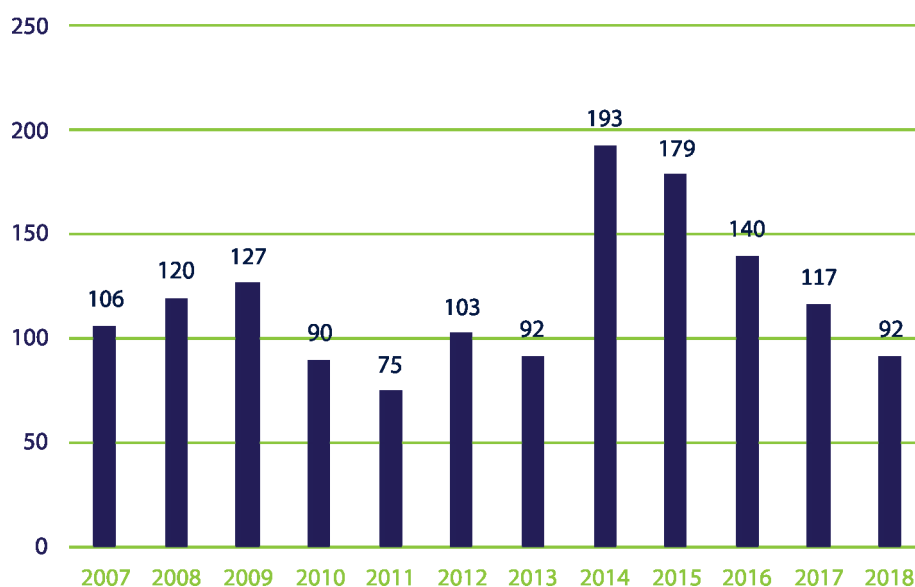
Пресуди поврзани со корупција

Податоците од Државниот завод за статистика укажуваат на тоа дека бројот на лица прогласени за виновни за злоупотреба на службената положба во Република Северна Македонија се движи во рамките од 106 лица во 2007 г., до 92 во 2018 година. Забележителен е променлив тренд - помеѓу 2007 и 2018 година каде просекот во првите три години

бил 117 лица, потоа во наредните четири просек од 90 виновни лица. Иако во периодот 2014-2017 просекот е повисок од претходно, сепак во последните години бројот на лица прогласени за виновни континуирано се намалува.

Слика 4:

Број на лица прогласени за виновни за злоупотреба на службената положба (2007-2018)

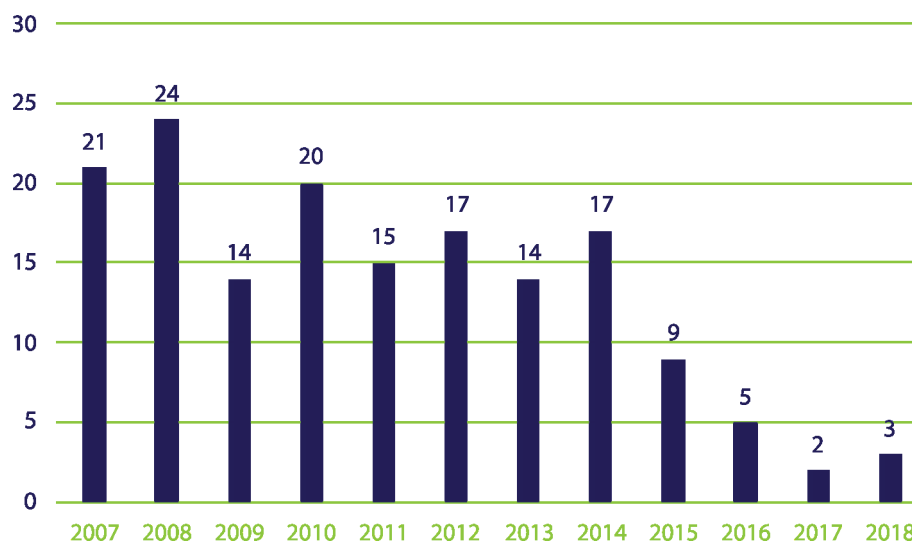
Извор: Макстат база на податоци¹

Бројот на лица осудени за давање или примање поткуп е многу мал. Забележителен е тренд на намалување на бројот на овие лица. Најголем број на виновни лица за давање и примање поткуп е 24 лица во 2008, а најмалку 2 во 2017.

¹ http://makstat.stat.gov.mk/PXWeb/pxweb/mk/MakStat/MakStat_Sudstvo/275_SK2_ml_T-13_px.px/table/tableViewLayout2/?rxid=46ee0f64-2992-4b45-a2d9-cb4e5f7ec5ef

Слика 5:

Број на лица прогласени за виновни за поткуп (примање и давање поткуп)

Извор: Макстат база на податоци²

Коруптивен притисок и вклученост во корупција

За разбирање на динамиката на корупцијата, Системот на следење на корупција го користи коруптивниот притисок, или потенцијалната корупција, односно колку луѓе би дале поткуп доколку тоа им е побарано од службени лица. Овој индекс се мери според контактите со службените лица и барањето од нивна страна да им се даде одредена сума пари, подарок или да се направи услуга. Притисокот е придружен со јасно барање (експлицитно барање) или сигнали (преку клучни изрази или знаци) дека службеното лице очекува нешто за возврат.

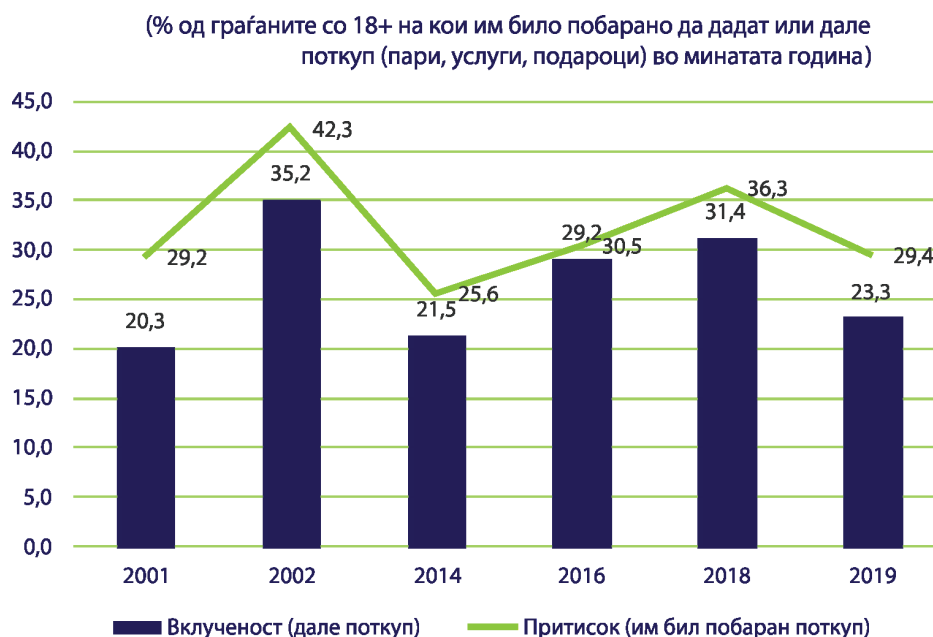
Истражувањето покажува дека 29,4% од граѓаните биле изложени на коруптивен притисок, додека 23,3% биле вклучени во корупција. Ова всушност покажува намалување на коруптивниот притисок од 6,9 процентни поени и намалување на вклученоста во корупција за 8,1 процентни поени споредено со 2018 г.

Разликата помеѓу притисокот и вклученоста во 2019 г. бележи зголемување, што сугерира и на мало зголемување на отпорот кон корупцијата.

² Ibid

Слика 6 :

Коруптивен притисок и вклученост во корупција

Извор, Систем за следење корупција, 2019

Табела 2:

Проекции на притисок и вклученост во корупција

	Анкетен резултат	Број на населението (проекција)
Притисок	29,4 %	490,038
Вклученост	23,3 %	388,363

Извор: Систем за следење на корупцијата, 2019 и Проекции на населението за 2018 г. на Државниот завод за статистика: пресметковна база на полнолетно население од 1.666.796 лица

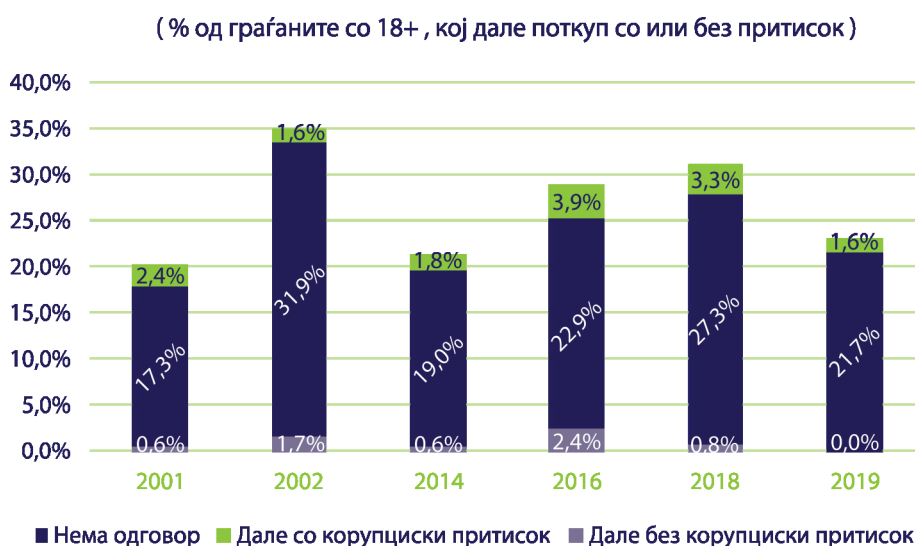
Оваа проекција покажува дека голем дел од граѓаните имаат искуство со корупција, односно на околу половина милион полнолетни граѓани им бил побаран поткуп барем еднаш, а околу четирестотини илјади граѓани поткупиле барем еднаш изминатата година. Ваквите проекции на илустративен начин ја покажуваат проширеноста на административната корупција.

Во однос на вклученоста во корупцијата, ако претпоставиме дека се работи за поединечни случаи, зборуваме за потенцијално минимум 388.363 сторени дела. Ако го споредиме тоа со збирот на обвинети лица во 2018 година за злоупотреба на службена должност и обвинетите лица за примање и давање поткуп (вкупно 95 лица), добиваме стапка на ефикасност на институциите од 0,024%, односно толкав е процентот на случаи кои се обработуваат наспроти оние кои претпоставуваме дека се случуваат.

Анализата на вклученоста според тоа дали имало коруптивен притисок или не, бележи намалување споредбено со 2016 и 2018 г. Има намалување на граѓаните кои учествувале во коруптивен акт од 27,3% во 2018 до 21,7% во 2019. Во делот на бројот на граѓани кои учествувале во коруптивна трансакција без да им биде побаран поткуп, евидентен е пад во однос на 2018 година кога било 3,3%, за во 2019 година да биде 1,6%, што е враќање на нивото од 2002.

Слика 7:

Вклученост во корупција со или без коруптивен притисок

Извор: Систем за следење корупција, 2019

За да се одреди динамиката на административната корупција, важно е да се согледа и интензитетот на интеракција на граѓаните со администрацијата и со тоа да се утврди коруптивниот притисок. Во изминатата година, 4,8% од граѓаните се соочиле со директно барање поткуп во повеќето случаи на контакт со администрацијата, а за 9,6% од граѓаните имало индиректно барање поткуп. За 14% од граѓаните директното барање поткуп се случило во изолирани случаи, а за 16,9% од граѓаните во изолирани случаи имало сугестија дека административците имале такви очекувања.

Овие податоци покажуваат намалување на коруптивен притисок во споредба со 2018 г. кога 8% од граѓаните се соочиле со директно барање за поткуп, додека 16,4% имале индиректно барање за поткуп. Големите процентни поени на не знам/ нема одговор се резултат на случаи каде што немало интеракција со администрацијата во таа година.

Табела 3.

Интензитет на коруптивен притисок

Колку често?	Директно побарале пари, подарок или услуга	Не побарале директно, но покажале дека очекуваат пари, подарок или услуга
Во сите случаи	0.7 %	1.5 %
Во повеќето случаи	4.1 %	8.1 %
Во изолирани случаи	14.0 %	16.9 %
Во ниту еден случај	45.4 %	36.4 %
Не знае / нема одговор	35.8 %	37.2 %

Извор: Систем за следење на корупцијата, 2019

Етнички гледано, Албанците во поголем број во однос на Македонците и националниот просек морале да дадат пари, подарок или противуслуга кога имале контакти со службени лица во јавниот сектор (види во табелата 4).

Табела 4.

Искуство со корупцијата

		Национален просек	Албанци	Македонци
ДА МУ ДАДЕ ГОТОВИНА (ПАРИ) НА СЛУЖБЕНИКОТ	Во сите случаи	2.6 %	9,8 %	0,6 %
	Во повеќето случаи	7,8 %	20,0 %	4,6 %
	Во изолирани случаи	13,6 %	16,3 %	12,9 %
	Во ниту еден случај	73,6 %	52,4 %	79,1 %
	Не знае / нема одговор	2.3 %	1,4 %	2,9 %
ДА МУ ДАДЕ ПОДАРОК НА СЛУЖБЕНИКОТ	Во сите случаи	2.0 %	5,1 %	1,2 %
	Во повеќето случаи	11,7%	27,2 %	7,5 %
	Во изолирани случаи	15,9 %	14,3 %	17,0 %
	Во ниту еден случај	68,0 %	51,9 %	71,4 %
	Не знае / нема одговор	2,5 %	1,4 %	2.9 %
ДА МУ НАПРАВИ УСЛУГА НА СЛУЖБЕНИКОТ	Во сите случаи	1,9 %	6,3 %	0,6 %
	Во повеќето случаи	8,8 %	15,9 %	6,7 %
	Во изолирани случаи	14,5 %	19,8 %	13,6 %
	Во ниту еден случај	72,1 %	56,6 %	75,7 %
	Не знае / нема одговор	0,0 %	1,4 %	3,4 %

Извор, Систем за следење корупција, 2019

СТАВОВИ КОН КОРУПЦИЈАТА

Трите главни ставови потребни да се разбере динамиката на коруптивното однесување се: свесноста за коруптивното однесување и колку добро граѓаните разбираат и препознаваат што е корупција, потоа прифатливоста, односно толерантноста кон корупцијата и подложност на корупција.

Прифатливост

Се намалува бројот на граѓани кои одобруваат корупција, и тоа за 9 процентни поени споредбено со 2018 кога граѓаните биле поделени во своите ставови за корупцијата (50%). Согласно податоците за оваа анализа 59% од граѓаните не одобруваат коруптивни практики. Индексот го покажува степенот до кој коруптивните практики или корупцијата се толерираат во рамките на вредносниот систем на општеството. Треба да се напомене дека неодобрување на корупцијата од страна на граѓаните расте ако корупцијата вклучува пари.

Албанците се потолерантни за корупцијата отколку Македонците. Анализата покажува дека за 39,6% односно 41,9% од Албанците и 19,6% односно 24% од Македонците е прифатливо пратениците или министрите да прифатат услуга односно подарок за решавање на личен проблем. Граѓаните се најстроги кога станува збор за примање пари за решавање личен проблем, па така 56,4% од Албанците и 78,4% од Македонските веруваат дека тоа не е воопшто прифатливо. Од друга страна, околу половина од Албанците и една четвртина од Македонците сметаат дека пратениците и министрите може да прифатат бесплатен ручек/ вечера со цел да се решат нечиј проблем.

Истражувањето покажува дека прифатливоста за раководните лица во министерствата и општините, на подарок/услуга/ ручек за решавање на личен проблем е помала во однос на прифатливоста тоа да го направат пратениците или министрите.

Слично како и во 2018 г, толеранцијата односно прифатливоста на корупцијата е поголема кај младите на возраст од 18 до 29 г, споредбено со другите возрасти. Така, за 32,1% од младите на оваа возраст е неприфатливо да дадат пари за да решат некој проблем, а 65,2 % од нив би дале пари доколку не постои друг начин да го решат проблемот. Како се оди од една во друга возрасна група толеранцијата кон корупција се намалува, па така таа е прифатлива само за 40,9% за испитаниците над 60 години.

Доколку се земат во предвид различните форми на коруптивни практики и истите се споредат со оние кои не прифаќаат воопшто никакви форми на корупција, ќе добиеме сооднос од 59% наспроти 41% на лица кои би прифатиле такво однесување. Ваквите бројки се охрабрувачки во однос на минатите две истражувања кога релациите биле 50%-50% и 53%-47%.

Слика 8:

Прифатливост на корупција

Извор: Систем за следење корупција, 2019

Доколку се направи проекција според последната процена на населението, за 683.386 граѓани во Северна Македонија корупцијата е прифатлив начин на однесување. Иако споредено со претходните истражувања бројот е намален, сепак се уште големината на оваа бројка претставува значаен проблем во развојот на антикоруптивен политики, бидејќи коруптивното однесување може лесно да се експлоатира од политички или бизнис-фактори. Меѓутоа, истовремено оваа бројка е можеби и знак на последните случувања на полето на превентивните антикоруптивен политики-донесување на нов Закон за спречување на корупција и судир на интереси и нова Државна комисија за спречување на корупцијата избрана во транспарентна и инклузивна постапка.

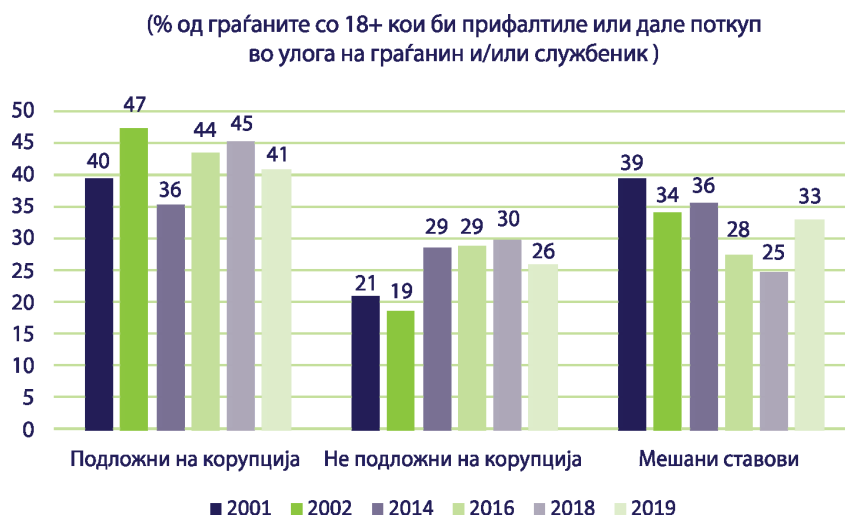
Подложност

Индексот за подложност ја мери склоноста на граѓаните да ги компромитираат нивните вредности под притисок на околностите, односно кога се соочени со реални животни ситуации, кои бараат од нив да донесат одлука дали да користат корупција или не, знаејќи дека ќе има непосредни последици за оној кој ја донел одлуката. Овој индекс е збир на две прашања, ситуација во која од граѓаните би било побарано да платат одреден надомест во пари, да дадат подарок или услуга за да решат проблем и второто, хипотетичка ситуација кога испитаникот се

става во позиција на слабо платен службеник и неговото однесување во однос на понудени пари, подарок или услуга.

Слика 9.

Индексот за подложност

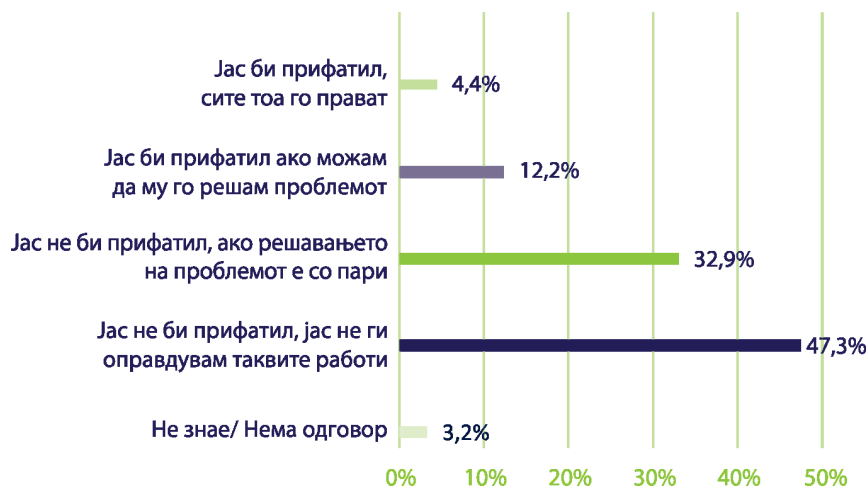

Иако постои намалување во однос на минатите години, сепак голем број граѓани (41%) се подложни на корупција, а дополнителни 33% имаат мешано однесување. Само 26% од граѓаните не се подложни на корупција.

Слика 10.

Подложност на корупција

Замислете се себеси како слабо платен службеник на кого некој му понудил готовина, подарок или услуга за да му го реши проблемот. Што би направиле вие:

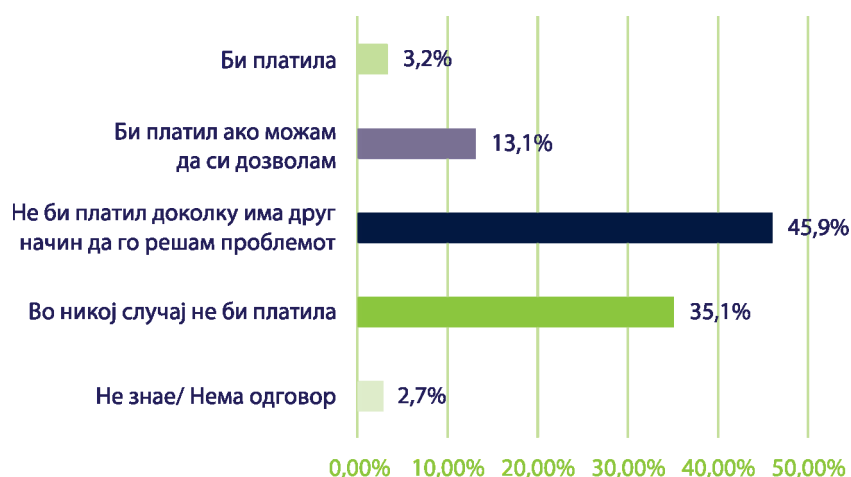
Извор, Систем за следење корупција, 2019

Во улога на слабо платени службеници, 47,3% од граѓаните рекле дека никогаш не би прифатиле такво однесување затоа што не оправдуваат такви акции. Дополнително, 32,9% од испитаниците би прифатиле доколку тоа не значи повреда на правото, а 16,6% би прифатиле да добијат готовина/ подарок или услуга за решен проблем.

Слика 11.

Подложност на давање поткуп

Доколку би имале голем проблем и некој службеник директно би ви побарал пари за да го реши, што би сториле вие?

Извор: Систем за следење корупција, 2019

Што се однесува пак до подложност на давање поткуп, само мал број од граѓаните рекле дека би платиле (3,2%), би платиле доколку можат да си дозволат (13,1%), 35,1% не би платиле во никој случај, додека 45,9% не би платиле доколку има друг начин да го решат проблемот.

Проекцијата на процентите врз возрастното население на Северна Македонија покажува дека 585.045 од граѓаните не се подложни на корупција, но дополнителни 714.110 граѓани доколку нема друг начин би платиле. Во овој момент тоа значи ограничен извор на отпор кон обидите за заобиколување на правилата, а со тоа и ограничен човечки потенцијал за колективно спротивставување на корупцијата. Резултатот покажува дека ќе биде потребно време додека да се стигне до поголема критична маса која ќе може да ги пополни редовите во администрацијата, политиката и бизнисот потребни за успешно спротивставување со корупцијата.

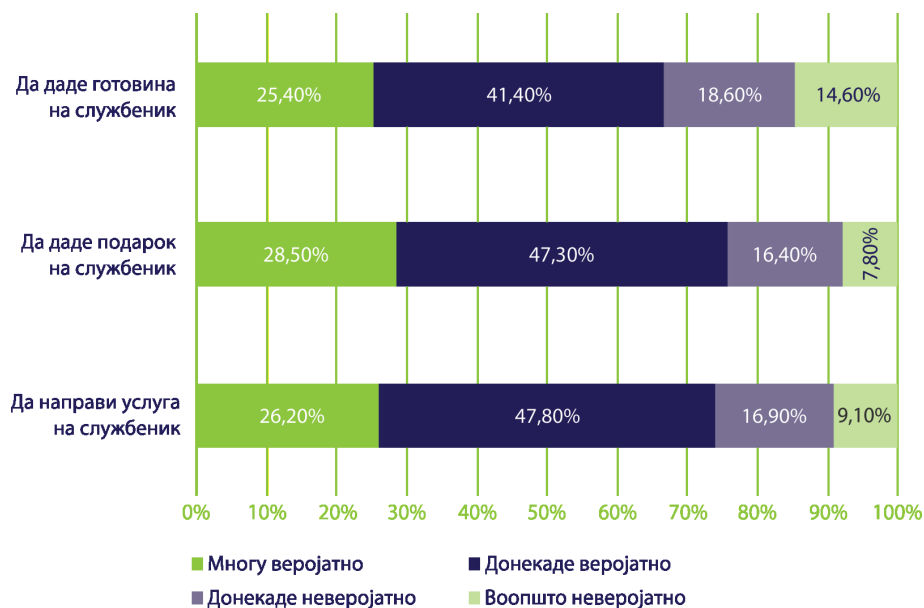
Практична ефикасност на корупцијата

За анализа на состојбите и пред сè динамиката на корупцијата битно е да се провери и разбирањето дали граѓаните ја гледаат корупцијата како ефикасно решение на нивните проблеми, односно дали корупцијата „се исплаќа“.

Мнозинство од граѓаните веруваат дека има потреба да се дадат пари, подарок или да се направи противуслуга со цел да се реши некој нивни проблем. Давањето подарок (60,5%) е најверојатна постапка којашто граѓаните веруваат дека едно лице треба да ја направи за да го реши проблемот, пред услугата (56,4%) или парите (55,9%). Споредбено со 2018 г., забележано е намалување на склоноста на граѓаните да даваат поткуп.

Слика 12.

Веројатност за вклучување во корупција

Извор: Систем за следење корупција, 2019

ПЕРЦЕПЦИЈА ЗА КОРУПЦИЈА: ПОТЕНЦИЈАЛ ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА

Третата група индикатори се однесува на перцепцијата за корупцијата и е заснована на индексите за веројатноста за коруптивен притисок распространетост на корупцијата. Во овој дел како трет индикатор за добивање целосна слика за перцепцијата е посветен на ранливоста на различните сектори. Наедно, преку оваа група индикатори се проектираат и перспективите за можното справување со корупцијата во иднина. Така, напорите за спречување на корупцијата може да се мерат преку анализа на коруптивното однесување на различни државни институции, и тоа од аспект на перцепција на граѓаните и како извор на притисок, но исто така и преку потенцијалниот притисок за корупција и преку процена на изводливост на јавните политики за борба против корупцијата.

Веројатност за коруптивен притисок

Најголем дел од граѓаните сметаат дека коруптивниот притисок ќе продолжи да постои и во иднина. Во 2019 година 84% од граѓаните сметаат дека постои веројатност или голема веројатност за коруптивен притисок, наспроти мал дел (16%) од граѓаните кои сметаат дека изложеноста на коруптивен притисок ќе биде мала, односно дека воопшто не постои. Ова

е мало намалување во перцепцијата за постоење коруптивен притисок во однос на минатите години и не дава позитивни сигнали меѓу граѓаните дека е можно справување со корупцијата.

Слика 13 :

Перцепции за веројатноста за коруптивен притисок (%)

Извор, Систем за следење корупција, 2019

Вкрстената анализа покажува дека не постојат статистички значајни разлики според ниту една демографска карактеристика на населението. Високиот процент на согласност дека во интеракција со администрацијата постои веројатност за притисок од корупција резултира со тоа дека таквата согласност е распространета на сличен начин низ различните групи. И покрај различната изложеност на корупцијата или нејзината прифатливост на пример помеѓу етничките групи, политичките симпатизери или генерациите, има консензус за нејзината широка распространетост.

Проблемот со ваквата состојба не е само во сигналот што граѓаните го испраќаат за нивната перцепција дека корупцијата е сеприсутна, туку и во ефектот што тоа го предизвикува. Имајќи ја предвид оваа перцепција, но и високата изразеност на подложноста и толеранцијата на корупција, станува евидентно дека за граѓаните корупцијата е единственото решение а со тоа и го прилагодуваат своето однесување.

РАСПРОСТРАНЕНОСТ НА КОРУПЦИЈАТА

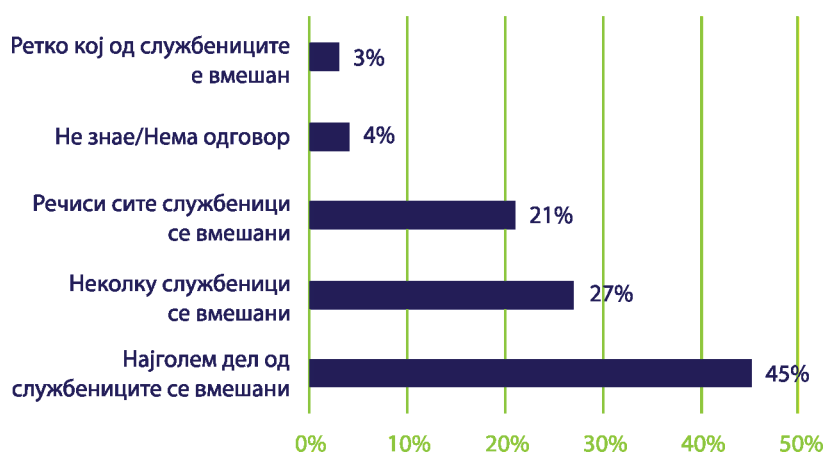
(ПО ПРОФЕСИИ)

Мислењето на граѓаните дека корупцијата е во голема мера навлезена меѓу службените лица и во јавната администрација не е сменето во однос на 2018 г. На речиси исто ниво како и во 2018 г. (околу 66%) е мислењето на граѓаните дека службените лица се вмешани во корупција. Зголемен е бројот на оние кои сметаат дека сите се вмешани, односно од 18,2% во 2018 г до 21% во 2019, додека пак 45% сметаат дека најголем дел од службениците се вмешани во корупција. Само 3% од граѓаните мислат дека ретко кое службено лице е вмешано. Ставовите се различни кај Албанците и Македонците, но нема значителни разлики како во 2018 г. , па така 28,4% од Албанците и 17% од Македонците сметаат дека сите службеници се вклучени.

Слика 14

Перцепција на граѓаните за распространетоста на корупцијата меѓу државните службеници

Според вас, колку длабоко е навлезена корупцијата помеѓу службениците во јавниот сектор?

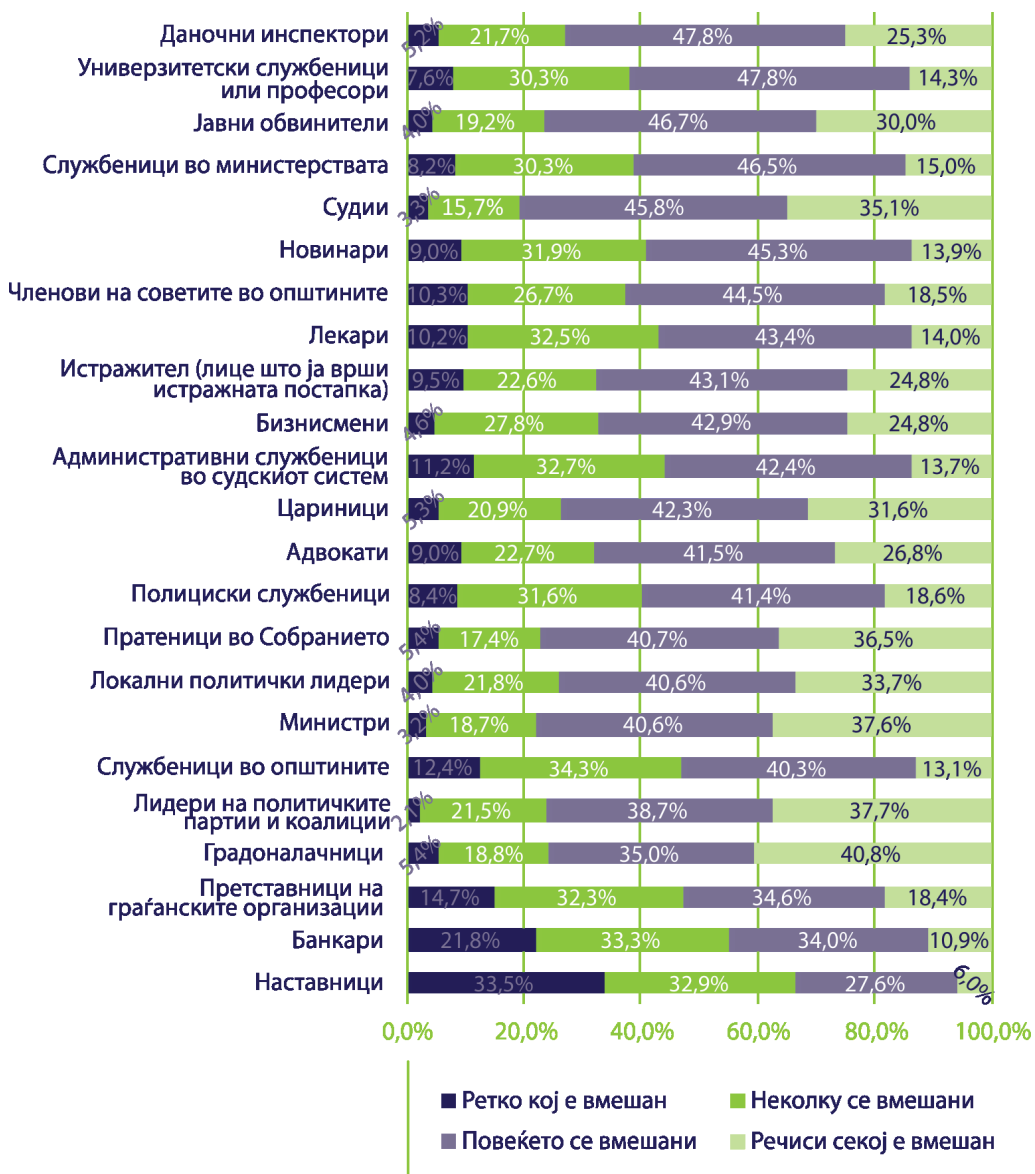
Извор: Систем за следење корупција, 2019

Четири од пет граѓани сметаат дека судиите и јавните обвинители се најкорумпирани. Покрај нив, големо мнозинство од граѓаните (над 77%) смета дека пратениците, министрите, лидерите на политичките партии и локалните лидери се најкорумпирани професии, а исто така мнозинството (околу 73%) сметаат дека корупцијата е навлезена и во царинската и даночната управа.

За банкарите и наставниците од сите наведени 23 професии или групи, помалку од 45% односно 34% од граѓаните сметаат дека се корумпирани.

Слика 15

Перцепција на граѓаните за распространетост на корупцијата во професиите

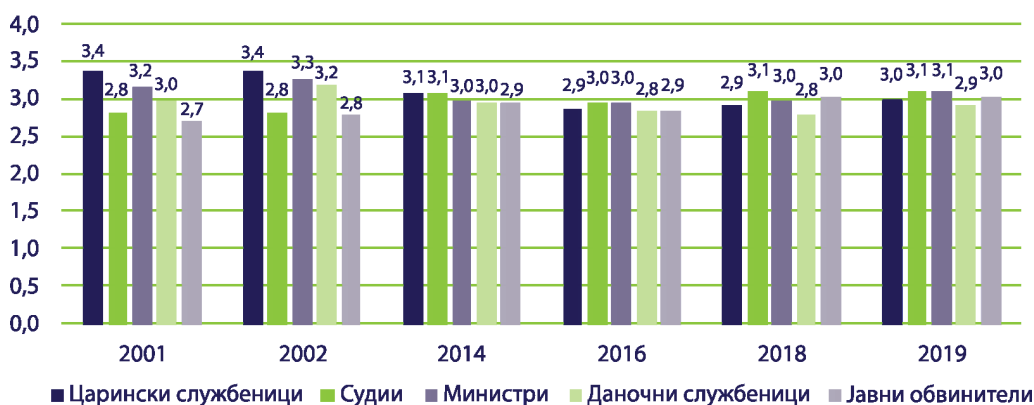
Извор: Систем за следење корупција, 2019

Со години наназад одредени професии се перцепирани како најкорумпирани. Така од 2001 до 2019 г. забележително е континуирано зголемување на перцепцијата за корумпираност на судиите и на јавните обвинители.

Слика 16

Перцепција за корумпираноста на професиите – најкорумпирани

(Професии перцепирани како најкорумпирани на скала од 1 до 4, каде 1 е скоро никој не е вклучен и 4 каде скоро секој е вклучен)

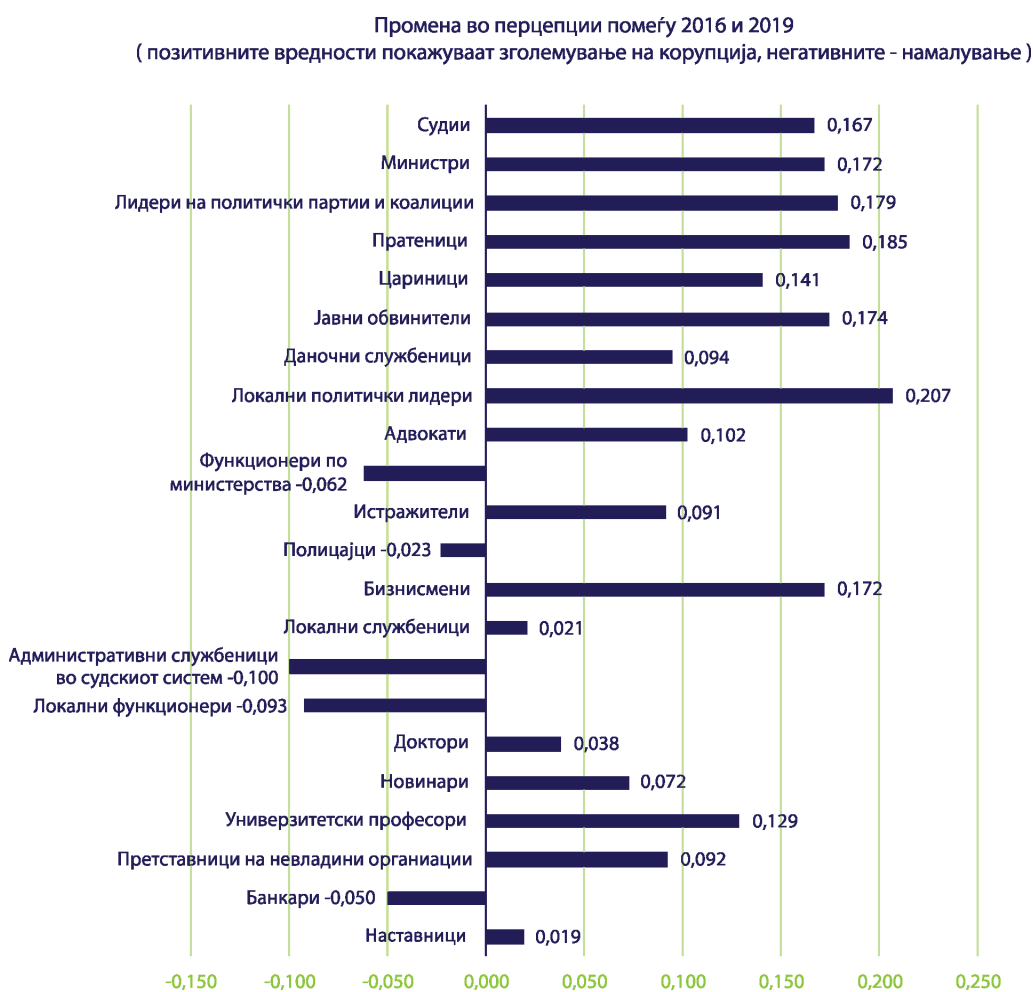

Извор: Систем за следење корупција, 2019

И покрај перцепцијата за широко распространета корупција во одредени професии, од сликата прикажана подолу може да се забележат минимални намалувања во перцепцијата за корумпираноста на најголем дел (11) од професиите споредбено со 2016 г. но и некои поголеми зголемувања кај судиите, министрите, пратениците, обвинителите и сл.

Слика 17

Перцепции за корумпираноста на јавните службеници –
промени во перцепцијата помеѓу 2016 и 2019

Извор, Систем за следење корупција, 2019

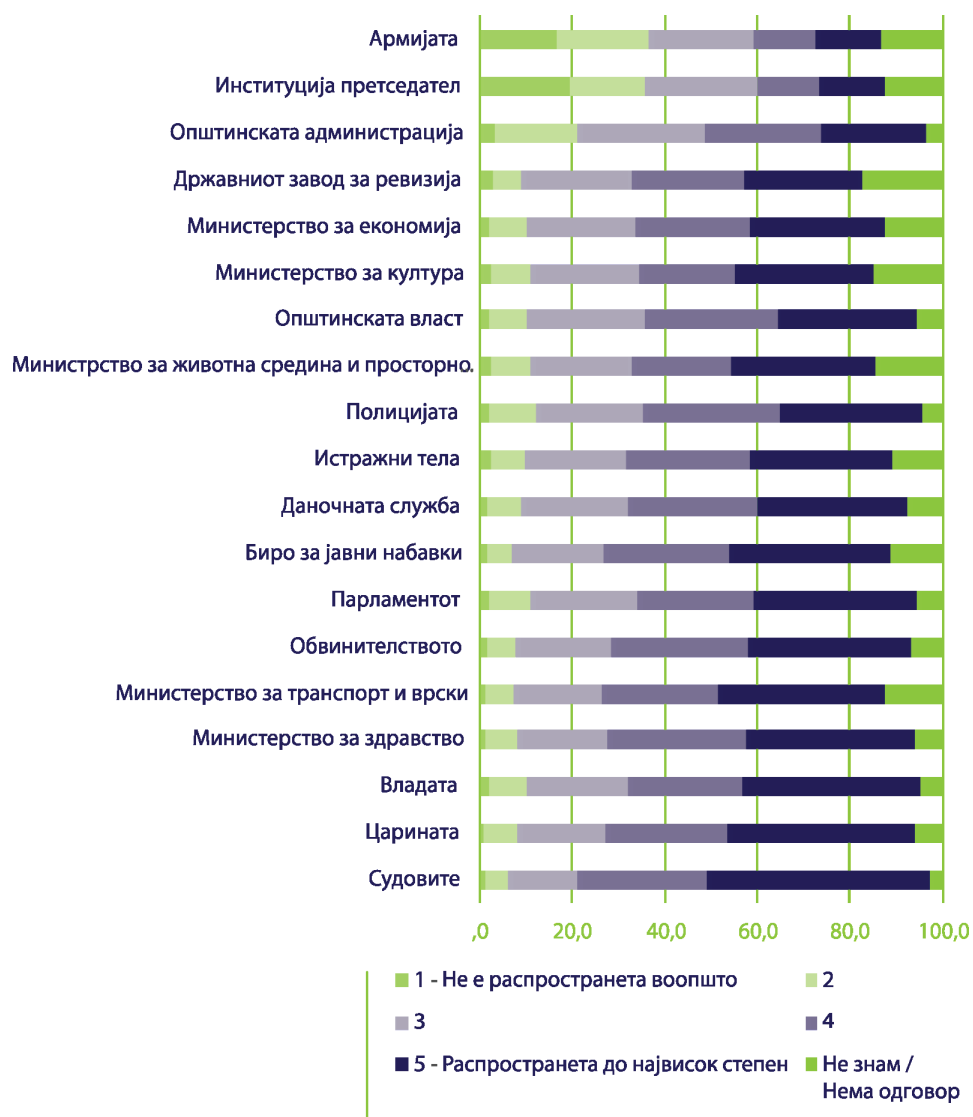
Корупција во државните институции (ранливи сектори)

Перцепцијата на граѓаните вели дека корупцијата е најраспространета во судовите, во царината и во Министерството за здравство. Имено, на скалата од еден до пет, каде што еден значи воопшто нема корупција, а пет значи распространетост на корупцијата од највисоко ниво, 67,8% од граѓаните дале највисоки оценки (четири и пет) за распространетост на корупцијата во судовите, 66,8% за распространетост на корупцијата во Министерството за здравство и над 66,6% сметаат дека корупцијата

е распространета во царината и над 60% во обвинителството, Владата и Министерството за транспорт. Од друга страна, граѓаните имаат најниска перцепција за распространетоста на корупцијата во Армијата и во институцијата Претседател.

Слика 18

Перцепција за распространетоста на корупцијата во државните институции

Извор, Систем за следење корупција, 2019

Како и да е, кога станува збор за виктимизација, вклученост во корупција, граѓаните имаат различни мислење во споредба со нивните перцепции.

Па така, граѓаните тврдат дека докторите, службениците во општините, полицајците и универзитетските професори се најмногу корумпирани. Овие разлики помеѓу вклученоста и перцепцијата може да се должат на зачестеноста на интеракциите - природно, граѓаните се чувствуваат така со оние со кои имаат секојдневен контакт, додека пак перцепциите се поврзани со општата слика за професиите, општатата перцепција за корупцијата и големиот медиумски интерес и изложеност на корупција помеѓу одредени професии.

Динамиката за перцепција во последната декада испраќа мешани сигнали за тоа што се случува во општествената сфера. Во споредба со 2014 г. кога имаше општа тенденција во намалување на перцепцијата за корупција во 2019 г. истражувањето покажува негативни трендови на зголемување на перцепцијата за корупција во речиси сите општествени сфери па дури и во помалку корумпираните области како новинари, универзитетски службеници или професори па дури и претставници на граѓански организации.

Локалните политички лидери, пратеници, министри, судии и бизнисмени имаат влошена позиција во очите на граѓаните во 2019 г. Дополнително на тоа, ситуацијата е подобрена со администрацијата на судскиот систем и општинските службеници. Ова може да се објасни од една страна со зголемена свест за корупцијата, негативните ефекти и непостоењето на соодветно казнување за вакви дела.

За разлика од 2018 г. новинарите сега се сметаат за повеќе корумпирани. И покрај тоа што потребни се истражувања за да го докажат тоа, сепак ваквата ситуација можно е да е резултат на зголемената сензитивност на тоа што треба да се објавува и од тоа како луѓето гледаат на новинарите како дел од коруптивниот ланец на бизнисмени и службеници.

ИЗВОДЛИВОСТ НА ЈАВНИТЕ ПОЛИТИКИ ЗА БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈАТА

Во однос на перспективите за сузбивање на корупцијата, најчестиот одговор (42,1%) е тврдењето дека корупцијата секогаш ќе биде присутна во земјата, но може да се намали во некоја мера. Околу 25% од граѓаните веруваат дека корупцијата може значително да биде намалена, а помалку од 5% се оптимисти и веруваат дека корупцијата целосно може да биде отстранета. Од друга страна пак, не може да се занемари фактот дека 26,4% од граѓаните мислат дека корупцијата не може да се намали. Токму ваквиот песимизам е опасен и ги подгрева повисоките стапки на прифатливост и вклученост во корупција.

Слика 19

Потенцијал за борба против корупцијата (перспектива на граѓаните)

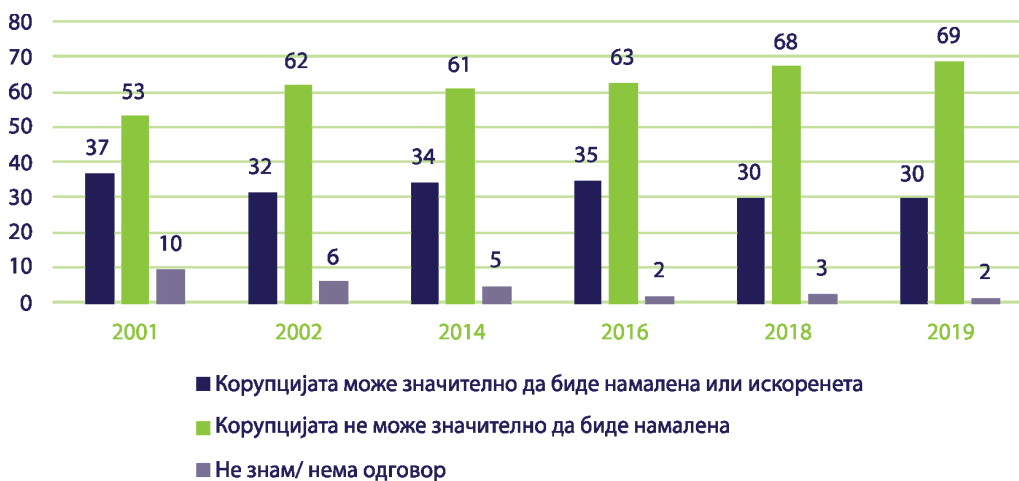

Извор: Систем за следење корупција, 2019

Промена во очекувањата се забележуваат кога се разгледува етничката позадина на граѓаните. Меѓу Македонците кои веруваат дека корупцијата може да биде значително намалена или целосно искоренета тој процент е 28,6% (во 2018 бил 31,9%), а меѓу Албанците 37,8% (во 2018 бил 23,6%).

Слика 20

Перцепции за изводливост на јавните политики за борба против корупцијата

Извор: Систем за следење корупција, 2019

Од споредбата со претходните години, забележително е дека ваквите ставови на граѓаните се релативно стабилни и истите имаат мал негативен тренд. Она што е забележливо е дека граѓаните сè помалку веруваат дека корупцијата може значително да се намали и искорени и тоа особено се забележува во 2019 година кога 69% од граѓаните сметаат дека корупцијата не може да биде значително намалена и 30% од граѓаните сметаат дека корупцијата може да биде значително намалена или искоренета.

ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Податоците од Системот за следење на корупцијата во 2019 г. укажуваат дека перцепциите за корупцијата останале непроменети споредбено со 2014 г., 2016 г. и 2018г., а нивоата на коруптивен притисок и виктимизација незначително се намалени. Македонската јавност како и во изминатите години останува склона кон прифаќање на корупцијата како општествена норма.

Корупцијата како општествен проблем

1. Корупцијата за прв пат во 2019 г. искачена е повисоко на скалата на општествени проблеми. За разлика од истражувањата од 2018, 2016 и во 2014 г., корупцијата за прв пат се искачи едно место погоре на скалата на општествените проблеми кои најмногу ги засегаат граѓаните, а тоа е четвртото место, после невработеноста, ниските примања и политичката нестабилност. За наодите од анкетата од 2019 година, карактеристичен е и задржаниот тренд

на криминалот како виден проблем од граѓаните од 12,9% во 2014 г., на 20,5% во 2018 г. и 20,4% во 2019. Ако се земе во корелација со корупцијата и се разгледуваат двата проблеми како состојби кои имаат иста позадина и бараат поврзани мерки за нивно сузбивање, се доаѓа до заклучок дека сепак за прв пат во 2019 година за граѓаните најголем проблем, вклучително и пред егзистенцијалните проблеми (невработеност, ниски примања) е токму борбата против корупцијата и организираниот криминал.

- 2. Неефикасниот судски систем главен фактор за распространетост на корупцијата.** За 80% од граѓаните (зголемено за четири процентни поени споредбено со 2018г.) неефикасноста на судскиот систем во борбата против корупцијата и желбата за брзо лично богатење (зголемено за шест процентни поени споредбено со 2018 г.) како и недостатокот на строга административна контрола на корупцијата (зголемена исто така за шест процентни поени) се водечки три фактори за широко распространетата корупција. Понатаму, за околу 75% од граѓаните преклопувањето на службените обврски и личните интереси и моралната криза која постои во општеството се следните фактори кои влијаат врз распространетоста на корупцијата.

Искуство со корупција

- 3. Трендот на зголемување на коруптивниот притисок и вклученоста во корупција кој доминираше во 2016 и 2018 е незначително намален.** Коруптивниот притисок од страна на службените лица и вклученоста од страна на граѓаните бележат благо намалување споредбено со истражувањата од 2016 и 2018 година. Во 2019 г. 29,4% од граѓаните биле изложени на коруптивен притисок, што е намалување за 6,9 процентни поени споредбено со 2018 г. Она што радува, иако сепак е мало поместување, е зголемениот отпор кај граѓаните на корупцијата. Односно притисок е направен на 29,4% од населението, додека вклученоста изнесува 23,3%. Во 2018г., разликата меѓу притисокот и вклученоста изнесувала 4,9%, а во 2016 г. само еден процентен поен.

4. **Корупцијата останува неказлива во Северна Македонија.** Ако се има предвид дека 29,4% од испитаниците потврдиле дека биле вклучени во корупција, и тој процент се проектира на полнолетното население се доаѓа до заклучок дека се извршени околу четиристотини илјади кривични дела од областа на корупцијата. Од друга страна, во 2018 година само 95 лица (во 2017 биле 119) биле осудени за злоупотреба на службена должност или поткуп, што значи стапка на ефикасност на институциите од 0,024% случаи откриени и завршени со пресуда.
5. **Постојат значителни демографски разлики во однос на притисокот и вклученоста во корупција.** Албанците во Северна Македонија се соочуваат со значително поголем притисок за корупција споредбено со Македонците. Од граѓаните кои имале контакт со администрацијата, 68,1% од Албанците искусиле притисок за корупција, наспроти 41,6% од Македонците. Според тоа, Албанците во поголем обем или 74,1% биле вклучени во корупција, за разлика од 63.8% Македонци.

Ставови за корупција

6. **Зголемување на неприфатливоста на корупцијата.** После подолг период забележано е значајно подобрување во однос на неприфатливоста на корупцијата. Трендот на зголемување на неприфатливоста на корупцијата кој растеше претходните години, во 2019, бележи пад од 9 процентни поени. За прв пат после 2002, оние кои не прифаќаат ниеден облик на корупција се за 18 проценти повеќе од оние кои прифаќаат (59% не прифаќаат наспроти 41% кои прифаќаат) Проектирано со бројот на население тоа значи дека околу 150 илјади граѓани го промениле своето мислење и корупцијата од прифатлива станала неприфатлива појава. Сепак, сеуште се високи 680 илјади граѓани на кои корупцијата им е прифатлив начин на однесување. Големината на оваа бројка претставува значаен проблем и голем неуспех во справувањето со корупцијата како и развојот на антикорупциски политики, но фактот кој значи промена во ставовите, сепак остава простор за надеж за во иднина доколку овој тренд се задржи.

- 7. Младите најтолерантни кон корупцијата.** Тоа што загрижува и за што треба да се обрне повеќе внимание во иднина е поголемата толеранција, односно прифатливост на корупцијата од страна на младите на возраст од 18 до 29 години, споредбено со лицата од друга возраст. Така, за 32,1% од младите на оваа возраст е неприфатливо да дадат пари за да решат некој проблем, а 65,2 % од нив би дале пари доколку не постои друг начин да го решат проблемот. Како се оди од една во друга возрасна група толеранцијата кон корупција се намалува, па така таа е прифатлива само за 40,9% за испитаниците над 60 години.

Перцепција за корупцијата: потенцијал за спречување корупција

- 8. Граѓаните со високи очекувања за коруптивниот притисок и во иднина.** Големо мнозинство од граѓаните (84%) сметаат дека и во иднина ќе постои веројатност или голема веројатност за коруптивен притисок. Споредбено со 2018 г., постои мало намалување од само 3 процентни поени, но сеуште е повисоко од 2016 и 2014 кога 75% односно 70% од граѓаните рекле дека очекуваат коруптивен притисок. Фактот што осум од десет граѓани очекуваат зголемување на притисокот за корупција, укажува на зголемување на песимизмот и намалување на надежта кај граѓаните дека ќе има можност за справување со корупцијата. Ваквиот став на граѓаните треба да се земе многу сериозно од страна на Владата и одговорните институции, со цел да се преземат мерки за да се уверат граѓаните дека најавената решителност за справување со корупцијата не е само декларативна.
- 9. Постои широка распространетост на корупцијата.** Две третини од граѓаните (66%) сметаат дека корупцијата е распространета меѓу службените лица, и ова е зголемување за четири процентни поени споредбено со 2018.
- 10. Судиите и јавните обвинители перципирани како најкорумпирани.** Корупцијата е навлезена во сите професии од сите сегменти на власта: судската, извршната и законодавната. Четворица од петмина граѓани сметаат дека судиите и јавните обвинители се

најкорумпирани. Покрај нив, над 77% од граѓаните сметаат дека пратениците, министрите, лидерите на политичките партии и локалните лидери се најкорумпирани професии. За помалку од 44% од граѓаните пак претставниците на граѓанските организации, банкарите и наставниците се корумпирани. Најмалку граѓани (33,6%) сметаат дека корупцијата е навлезена помеѓу наставниците.

- 11. Распространетоста на корупцијата во правосудниот систем и натаму останува најперципирана од страна на граѓаните.** Како и кај професиите, така и по сектори, судовите и обвинителството се двете од водечките три сектори кои се перципирани со најраспространета корупција. За разлика од претходните години, Министерството за здравство и веројатно целиот здравствен јавен сектор е сместен на второ место како област во која корупцијата е високо распространета.
- 12. Граѓаните не се оптимисти за искоренување на корупцијата.** Во однос на перспективите за сузбивање на корупцијата, 26,4% од граѓаните сметаат дека широко распространетата корупцијата не може да биде намалена, додека речиси половина (42,1%) од граѓаните сметаат дека корупцијата секогаш ќе постои, но може да биде намалена.

